

*Конопляник Л. М.,**кандидат педагогічних наук,**доцент кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики
Національного авіаційного університету**Мельникова К. С.,**викладач кафедри англійської філології і перекладу**Національного авіаційного університету*

ОСНОВНІ ЕТАПИ ЗМІНИ КОНЦЕПЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ЛІТЕРАТУРІ ІРЛАНДІЇ ХХ СТ.

Анотація. У статті розглядаються основні періоди та віхи розвитку англо-ірландської літератури ХХ ст. та відображення в ній глибоко властивої культурі Ірландії теми національної ідентичності. Північноірландська криза оголила протиріччя суспільства та проблеми національного самовизначення. Історико-політичні події у країні наклали відбиток на творчість англо-ірландських письменників. Національна тематика назавжди залишилася основною в їхніх творах, хоча акценти поступово зміщувались. Саме визначення етапів зміни концепції національної ідентичності протягом ХХ ст. стало основною метою нашого дослідження. Довгий час залишаючись на периферії світового художнього процесу, в ХХ ст. ірландська література подарувала світові трьох лауреатів Нобелівської премії: Вільяма Сйтса, Семюеля Бекета та Шеймаса Хіні. Незважаючи на історичні перешкоди, втрату рідної мови, міжрелігійні суперечності, ірландська література сприяла національному культурному розквіту. Її неможливо розглядати поза історичним контекстом. Літературі цієї країни властиві міфологізм, звернення до народних казок і християнських сказань, занурення в минуле, докладний життєпис, романтичні ідеї (Дж. Джойс, Е. О'Даффі, Дж. Монтегю, П. Каванах та ін.). Рідна земля, культура на пам'ять надихають письменників і одночасно стають джерелом страждань героїв. Протягом чверті століття до революції основною темою літературних творів було національне визволення, а з набуттям державного суверенітету поступово викристалізується тенденція пошуку загальноєвропейського шляху. Від детальних описів історичних подій і політичних перипетій (Дж. Фаррелл, У. Тревор) автори поступово переходять до камерного, потаємного, хоча національна тематика не залишає їхні твори. Так, уже в кінці ХХ ст. з'явилися романи, які виявилися результатом нового художнього та культурного пошуку. Сюжети та проблематика творів стали більш особистими: переживання власного досвіду, рефлексія на тему драматичних відносин зі своєю батьківщиною та минулим (Дж. МакГахерна, Г. Паттерсон, М. Костелло, Д. Мадден, Б. МакЛаверті).

Ключові слова: національна ідентичність, північноірландська криза, англо-ірландська література, міфологізм, ірландські саги.

Постановка проблеми. У літературі Ірландії ХХ ст. відображені найгостріші проблеми та протиріччя часу. Саме ірландська література дає ключ якщо не до вирішення проблеми національної ідентичності, то до визначення загальних тенденцій

розвитку художньої культури. Література Ірландії протягом тривалого часу розглядалася як маргінальне явище та залишалася на периферії світової літератури. «Країна довгий час була частиною Британської імперії, ірландська мова була примусово замінена англійською, літературні традиції втрачені або дуже трансформовані» [1, с. 85]. Північноірландська криза загострила національні та релігійні протиріччя. Література цієї країни оголила гострі проблеми національного самовизначення, привернула до себе увагу читачів і дослідників. Творчість видатних ірландських прозаїків У. Тревора, Д. Хогана, Дж. Фаррелла, поетів П. Каванаха, Дж. Монтегю, Ш. Хіні та драматурга Б. Фріла розглядається сьогодні вже з точки зору цілісності художньої та національної проблематики. А аналіз творчості Дж. Джойса зосереджує нашу увагу на національній конкретиці ірландської літератури, де історія та міфологія стали найнадійнішим джерелом національної самоідентифікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На Заході тільки в 80-ті рр. ХХ ст. з'явилися історики ірландської літератури та перші серйозні дослідження. Серед ірландських літературних критиків можна виділити С. Діна [2] та Д. Кіберда [3]. Окремі аспекти розвитку ірландської літератури та творчість багатьох письменників докладно висвітлені в наукових дослідженнях, але цілісність ірландського художнього процесу, трансформація самого поняття національної ідентичності ще потребує детального розгляду.

Цікавість до англо-ірландської літератури виросла за останні десятиліття. Великий внесок у дослідження саме цілісного літературного процесу у країні, особливостей втілення національної ідентичності у творах ірландських авторів ХХ ст. зробили С.Е. Шеїна [1], А.П. Саруханян [4], О.В. Костарева та С.О. Стринюк [5].

Мета дослідження – простежити основні тенденції розвитку англо-ірландської літератури ХХ ст. в тісному зв'язку з історико-політичними подіями у країні, а також визначити етапи зміни концепції національної ідентичності.

Виклад основного матеріалу. За ХХ ст. Ірландія подарувала світові відразу трьох лауреатів Нобелівської премії з літератури: Вільяма Сйтса, Семюеля Бекета та Шеймаса Хіні – більше, ніж інші європейські країни. Багато разів вихідці з цієї країни ставали володарями інших престижних книжкових премій. Тому можна сказати, що роль літератур малих європейських країн недооцінена. Ірландська література ХХ ст.

може бути зрозумілою тільки в контексті національної історії, її колоніального минулого та постколоніального сьогодення. Її властиві докладний життєпис, занурення в минуле та переосмислення цінностей, романтичні ідеї.

У 1923 р. Сйтс став першим ірландцем, який отримав Нобелівську премію з літератури – «за натхненну поетичну творчість, яка передає у високохудожній формі національний дух» [6]. Особливу увагу варто звернути на «Кельтські сутінки» (1893): у цьому збірнику устами старезного сільського дідка Паді Фліна Сйтс розповідає про кельтську та ірландську міфологію [7]. На сторінках книги могутній Кухулін бореться з богинею Фанд, стародавні кельтські боги сусідять з богом християнським, а пісні мають магичну силу. Найважливіші збірки Сйтса після 1910 р. також наповнені національним колоритом: «Зелений шолом та інші поезії» (1910), «Дикі лебеді в кулі» (1919), «Майкл Робартес і танцівниця» (1921) [7].

Звернення до мотивів казок і християнських сказань характерне для англійських ірландських письменників 1930–1940 рр. Цей прийом допомагав літераторам, перш за все в модерністських романах, сконструювати альтернативну авторську Ірландію. Одним із найкращих прикладів можна назвати роман-антиутопію Еймара О'Даффі «Король-яструб і птахи» (1933), де розповідається про особливості та недоліки нової, незалежної Ірландії [8]. Дія роману-антиутопії розгортається в майбутньому, спустошеному капіталізмом, де тиран намагається скупити всі квіти та всіх співочих птахів в Ірландії. Дублінський філософ і герої ірландських міфів хочуть йому в цьому завадити.

Особливо яскраво мотиви повернення до рідної землі, що зберігає культурну пам'ять, і сумного прощання зі старою Ірландією лунають у поезії Дж. Монтегю (зб. «Кам'яниста земля», 1972; зб. «Повільний танець», 1975) [10; 11]. П. Каванах, один з найвидатніших письменників ХХ століття, відомий розповідями про життя ірландців через показ їхніх повсякденних справ і побуту (зб. «Орач і інші поеми», 1936) [12]. А Ш. Хіні західна критика вважає одним із найбільш значущих ірландських поетів. Головною темою його творчості є проблема вибору між вірністю собі як поетові та патріотичним обов'язком. Особливо яскраво це відображено у збірках «Смерть натураліста» (1966) [13] та «Північ» (1975) [14].

Не останню роль у формуванні ідентичності зіграла, звичайно, й релігія. Ірландці мають власну довгу літературну історію, що бере початок в ірландських міфах. Епос Ірландії з його героями (Кухулін, Ерін, Фінн Мак Кувала) – теж визначне явище ірландської літератури. Довга історія, літературне коріння, острівна ізольованість і, нарешті, масова еміграція, що розкидала ірландців по всьому світу, сформували особливе явище в культурі та літературі.

Сама концепція національної ідентичності в культурному та літературному процесі в Ірландії зазнавала змін. Якщо протягом чверті століття до революції основною темою літературних творів було національне визволення, то з набуттям державного суверенітету поглибилася тенденція пошуку загальноєвропейського шляху, з'явилася критика націоналізму. Драматичним також був перехід літератури з ірландської мови на англійську. Практично всі ірландські автори так чи інакше підкреслюють своє походження, свою відокремленість від Англії, з якою їх єднає мова. Але ірландська література не тільки не припинила існування, а випустила у світ видатних письмен-

ників Дж. Джойса, О'Кейсі, Ш. Хіні та інших представників нової, англо-ірландської літератури. Ірландська мова зберегла та навіть посилила свій глибокий символічний вплив на культурне життя країни та самосвідомість ірландців через парадокс: саме втрата рідної мови зумовила зміцнення та кристалізацію національного самовизначення. Протиріччя між двома релігіями, двома мовами, стан перелому надають художньої творчості ірландців особливої виразності. Джойс трагічно та песимістично сприймав політичну дійсність. Письменник, на відміну від митців Ірландського відродження, ніколи романтично не прикрашав дійсність, критично ставився до ірландського націоналізму.

Відомий «Улісс» (1921) – роман, в якому протягом сотень сторінок розповідається лише про один день з життя Леопольда Блума, став своєрідною енциклопедією модернізму [14]. Текст переповнений історичними та культурними відсиланнями, так що сприймати його можна і як художній твір, і як складну літературну головоломку. В Ірландії Джойса люблять надзвичайно, 16 червня всі шанувальники його творчості відзначають День Блума. У своєму останньому романі «Поминки за Фіннеганом» (1939) письменник звертається до міфів і фольклору, вигадливо обіграє традицію ірландського усного оповідання [15].

Саги про Фіна дали початок безлічі народних казок, які побутували в Ірландії аж до ХІХ ст., а потім, як і частина історій про Кухуліна, збереглися в обробці діячів Кельтського відродження. В англійській ірландській літературі цю традицію першими стали розвивати в авторських художніх творах письменники з кола Джойса.

Герої саг і мотиви взаємодії світів широко використовувалися модерністами та постмодерністами в середині ХХ ст. Крім того, з 1970-х рр. на радіо виступали спадкові розповідачі, доносили до сучасного суспільства стародавні саги та казки, давали письменникам поживу для роздумів.

Серед ірландського літературного сузір'я виділяється письменницький талант Флена О'Брайена. У своїх романах О'Брайен влучно поєднував комізм, сюрреалістичну вигадку, ірландську міфологію та натуралізм. Він був чудовим сатириком і талановитим спостерігачем за дійсністю. Протягом двадцяти шести років, з 1940-го по 1966 рр., він писав для газети Irish Times під псевдонімом Майлз на Гапалінь. О'Брайен у тонких і точних фейлетонах блискуче висміював усе, що відбувалося у країні та світі. Ці короткі нотатки письменника зібрані у книзі «Найкраще з Майлза» (1968) [16].

Часто ірландський роман являє собою масштабне історичне полотно, зображення соціальної, політичної, релігійної боротьби. У романі Дж. Фаррелла «Проблеми» (1970) йдеться про руйнування Великого будинку, символу домінуючої протестантської громади Північної Ірландії [17]. Головний герой, майор британської армії, протягом всієї розповіді намагається знайти своє місце в напівзруйнованому готелі, але безуспішно. Він не може домовитися з господарем готелю, Едвардом Спенсером, протестантом, прихильником Британської корони. Пожежа в готелі, під час якої гине Спенсер, символізує конфлікт у країні перед проголошенням Республіки Ірландія в 1922 р. Католичка Сара теж нехтує його коханням. Майор не в змозі ані врятувати готель, ані знайти своє місце в цій реальності.

Три найбільші романісти Ірландії ХХ ст. У. Тревор, Дж. Белвіл і Д. Хоган по-різному залучають до своєї розповіді історичний матеріал. Наприклад, у романах У. Тревора «Зра-

джені долею» (1983) та «Тиша в саду» (1988) сімейні історії символізують англо-ірландські взаємини [18; 19].

«У літературі північноірландського конфлікту намітилися дві основні тенденції зображення трагічних подій історичного минулого Північної Ірландії: одна з них – це більш-менш достовірне зображення конфлікту на межі літератури та журналістики, як правило, з націоналістичних позицій, інша пропонує <...> аполітичну особистісну розповідь від імені героя, який намагається залишитися в стороні від руйнівного політичного контексту» [20, с. 127].

У 90-ті рр. ХХ ст. молоді ірландські письменники відходять від колишнього розуміння національної ідентичності. Вони народилися у 60-ті, вже після воєнних дій, тому у своїй творчості намагаються піти від конфлікту та насильства. Вони бачать інші особисті та культурні перспективи, далекі від традиційного патріархального укладу. Ірландська особливість, ірландський історичний трагізм неминуче повинні були відобразитися на літературі; тема вигнання, витіснення суспільством для ірландських письменників завжди актуальна та важлива. Але якщо Джойс, Бекет, Льюїс писали про проблеми світового масштабу (про християнство, абсурдність життя, природу пам'яті і часу), то сюжети та проблематика сучасних ірландських письменників стали більш камерними: переживання особистого досвіду, рефлексія на тему збігів і розбіжностей зі своєю батьківщиною.

У кінці ХХ ст. з'явилися твори, які стали результатом нового художнього і культурного пошуку. У романі «Серед жінок» Дж. МакГахерна (1990) літній ветеран Ірландської революційної армії Майкл Моран, повернувшись додому, тиранить дружину та дітей, які бояться його, але продовжують любити [21]. Герой роману «Товстий хлопець» Г. Паттерсона (1992), незважаючи на всі спроби залишитися віддаленим від батьківщини, друзів і родини, розуміє, що він назавжди пов'язаний із місцем народження [22]. Головна героїня «Міста «Титаніка» М. Костелло (1994) створює «Миру асоціацію», яка прагне до припинення збройного конфлікту [23]. Жінка намагається побудувати нове безпечне життя, насамперед для своєї родини. Сестри в романі Д. Мадден «Один за одним у темряві» (1996) відкидають традиційний уклад своєї родини [24]. Музикантка Грейс у романі Б. МакЛаверті «Ноти Грейс» (1997) пише прекрасну музику та не боїться в патріархальному суспільстві одна виростити дитину [25]. У всіх цих романах герої шукають себе, долаючи конфлікт із соціальним середовищем.

Висновки. Поняття ірландської національної ідентичності у ХХ ст. весь час трансформується, поступово переходячи від консервативної моралі та кровопролитної боротьби до пошуку особистої свободи, камерних переживань. Далі, вже на початку ХХІ ст., тема особистої рефлексії поглиблюється, але нерозривним залишається зв'язок героя та батьківщини. Ірландська національна ідентичність більше не може існувати в тому вигляді, в якому вона існувала ще на початку століття. Невлаштованість героїв у національному просторі, шалений пошук себе, побудова нової національної самосвідомості – все це характерно для сучасної ірландської літератури. У наступних роботах ми проаналізуємо твори ірландських авторів початку ХХІ ст. (У. Тревора, Г. Паттерсона, К. Тойбіна, Дж. Бойна) та втілення в них ідей нової національної ідентичності.

Література:

1. Шеина С.Е. Национальная специфика англо-ирландской литературы. *Проблемы филологии, культурологии и искусствоведения. Московский гуманитарный университет.* 2007. № 2. С. 85–91.
2. Dean S. A Short History of Irish Literature. University of Notre Dame Press, 1994. 282 p.
3. Kiberd D. *Inventing Ireland: Literature of the Modern Nation.* Harvard University Press, 1996. 719 p.
4. Саруханян А.П. Ирландская литература после национально-освободительной революции. Основные этапы художественного развития : автореф. дисс. Москва, 1991.
5. Костарева Е.В., Стринюк Е.А. Концепт «Североирландский конфликт» («The Troubles»): методика исследования и репрезентация на материале медийного и художественного дискурсов. *Вестник Томского государственного университета. Филология.* 2017. № 48. С. 19–44.
6. Возвращаясь к корням. Фольклор и ирландскоязычная литература. URL: <https://knife.media/irish-books/>.
7. Вільям Батлер Сйтс. Вибрані твори: поезії, поеми та драми. Київ : Юніверс, 2004. 636 с.
8. Eimar O'Duffy. *King Goshawk and the Birds.* Dalkey Archive Press, 2017. 218 p.
9. John Montague. *The Rough Field (poems).* Dublin : The Doimen Press, 1972. 95 p.
10. John Montague. *A Slow Dance (poems).* Wake Forest University Press, 1975. 63 p.
11. Patrick Kavanagh. *Selected Poems.* Penguin Classics, 2000. 204 p.
12. S.J. Heaney. *Death of a Naturalist.* London : Faber&Faber, 1999. 46 p.
13. S.J. Heaney. *North.* London : Faber&Faber, 1975. 73 p.
14. James Joys. *Ulysses.* Alma Classics Ltd., 2012. 832 p.
15. James Joys. *Finnegans Wake.* Wordsworth Editions, 2012. 656 p.
16. Flan O'Brien. *The Best of Myles.* Dalkey Archive Press, 1999. 400 p.
17. James Gordon Farrell. *Troubles.* New York Review Books, 2002. 459 p.
18. William Trevor. *Fools of Fortune.* Penguin UK, 2015. 352 p.
19. William Trevor. *The Silence in the Garden.* Penguin UK, 2015. 208 p.
20. Стринюк С.А. Конструкция и деконструкция национальной идентичности в современном ирландском романе (Роберт Маклайам Уилсон «Улица Эрика», Шеймас Дин «Чтение в темноте»). *Вестник Пермского университета.* 2015. Вып. 1 (29). С. 126–135.
21. John McGahern. *Amongst Women.* London : Faber&Faber, 1980. 184 p.
22. Glenn Patterson. *Fat Lad.* Minerva, 1993. 282 p.
23. Mary Costello. *Titanic Town.* Methuen Publishing Ltd, 1998. 340 p.
24. Deirdre Madden. *One by One in the Darkness.* London : Faber&Faber, 2009. 192 p.
25. Bernard MacLaverty. *Grace Notes.* W.W. Norton, 1998. 276 p.

Konoplianyk L., Melnykova K. The main stages of the changing of the concept of national identity in the literature of Ireland of the XX century

Summary. The article reviews the main periods and milestones of the development of Anglo-Irish literature of the 20th century and reflection in it the theme of the national identity that is deeply typical for the culture of Ireland. The Northern Irish crisis revealed contradictions of society and problems of national self-determination. The historical and political events in the effected works of Anglo-Irish writers, the national themes remained the main themes in their works forever, although emphases gradually shifted. Preeminently the determination of stages related to the change of the national identity conception during the 20th century became the main goal of the research. Remaining at the periphery of the world literature process for a long

time, in the 20th-century Irish literature gifted the world three Nobel Prize laureates: William Yeats, Samuel Beckett, Seamus Heaney. Notwithstanding the historical obstacles, a loss of the mother tongue, interreligious contradictions, Irish literature contributed to the national cultural prosperity. It is impossible to review it beyond the historical context. The literature of this country features mythologism, appeal to the people's fairy-tales and Christian stories, immersion in the past, a detailed life story, romantic ideas (James Joyce, Eimar O'Duffi, John Montague, Patrick Kavanagh, and others). The native land and cultural memory inspire writers and at the same time become a cause of suffering. During the quarter of the century until the Revolution, the main theme of works of fiction had been the national liberation,

and with the acquisition of the state sovereignty, a tendency of the all-European path gradually forms. From the detailed description of historical events and political troubles (James Farrell, William Trevor) authors gradually shift to chamber, mysterious themes, although national themes do not leave their works. Therefore, novels which became a result of new fiction and the cultural search came out in the late 20th century. The plots and problems of works became more private: feelings of personal experience, reflection on a theme of dramatic relationship with the motherland and the past (John McGahern, Glenn Patterson, Mary Costello, Deirdre Madden, Bernard MacLaverly).

Key words: national identity, Northern Irish crisis, Anglo-Irish literature, mythologism, Irish sagas.